

Maria OPREA

Universitatea de Vest „Vasile Goldis” din Arad

RESPECTING THE CONFIDENTIALITY AND ANONYMITY IN QUALITATIVE RESEARCH IN SOCIOLOGY

Case
Study

Keywords

Scientific research,
Ethical requirements,
Sociology,
Responsibility,
Arad County

JEL Classification

I21, I24, I31, J12, J13

Abstract

Ethics, a philosophical discipline, formulates a set of principles that must be followed, in respect of good and truth, fundamental values of humanity. The world of scientific research, of all kinds, also obeys moral imperatives and principles and is called upon to answer to society not only in relation to the discoveries themselves but, above all, in relation to the possible destructive effects on man or his life environment. The researcher in the sphere of social sciences is more involved in the act of responsibility, the more the topic subject of the study is the individual, the social group, the social environment. He must rigorously follow the principles and requirements of fair, honest, objective studies that do not harm the dignity of the human being. In line with the ethical rigors of scientific research, the article aims to highlight some aspects of respecting the principle of confidentiality and anonymity in qualitative research in the field of sociology, with reference to the study of vulnerable groups in Arad County.

INTRODUCERE

Dacă am realiza o privire, chiar extrem de succintă, asupra devenirii umane, ne apare evident faptul că orice tip de abordare ar fi cu totul imposibilă în absența raportării la sfera valorilor și, îndeosebi, la valoarea fundamentală morală, Binele. Primele concepții generale despre lume și viață, religia și filosofia, se prezintă ca fiind, în esența lor, și adevărate modele de conduită morală. Din primele momente ale existenței noastre, prin procesul de socializare ne sunt insuflăte comportamentele dezirabile social, altfel, sancțiunea nu întârzie să apară. Din această perspectivă, gândul, vorba și acțiunile oamenilor, toate se supun dimensiunii morale, principiilor, normelor și regulilor care decurg de aici. Ori, cercetătorul din domeniul științei, indiferent de specificul său, este somat să dea socoteală nu doar în raport cu o comunitate științifică anume sau față de propria conștiință ci, mai ales, în fața societății, cu privire la efectele pe care studiile realizate le pot avea asupra lumii noastre. Aici, nu este vorba doar despre modul în care indivizilor li se produce o daună, de orice natură ar fi aceasta, dar și despre respectul și răspunderea în raport cu orice alte aspecte de care lumea noastră este condiționată spre a ființa. Neutralitatea omului de știință din perspectiva responsabilității etice nu mai poate fi invocată, se cuvine ca orice demers, orice studiu, să-și propună de la început desfășurarea sub cupola moralității și a eticii cercetării științifice. Astfel, în cazul analizei de tip calitativ din sfera sociologiei, prin utilizarea unor metode precum studiul de caz sau interviul, cercetătorul se află față în față cu subiectul, acesta poate fi surprins chiar în mediul său familial, pot fi cunoscute, astfel, și aspecte extrem de intime ale persoanei participante la un studiu sau altul. Aici, devine evident faptul că subiectul unei cercetări sociologice de acest tip nu mai este doar un anonim pentru cercetător, cum se prezintă lucrurile în cazul unui chestionar. Ca urmare, se impune protejarea identității subiectului, conținutul cercetării nu se va face public fără acordul informat al persoanei, precum și păstrarea confidențialității datelor. Principiul confidențialității și al anonimatului au reprezentat repere etice de bază în cazul unor studii realizate la nivelul județului Arad, cu subieți minori sau persoane din diferite grupuri sociale vulnerabile.

PERSPECTIVELE ETICE, CA REPERE UNIVERSALE ALE COMPORTAMENTULUI UMAN

Este un atribut pur omenesc cel de a evalua comportamentul nostru în termeni morali dar, pe de altă parte, numai comportamentul uman care

presupune opțiunea (alegerea liberă) este considerat ca obiect potrivit pentru judecățile morale. Totodată, pentru ca un comportament să fie evaluat ca fiind moral, este necesară existența unei reguli sau principiu moral ce condiționează comportamentul, adică, ceva ce o ființă umană e obligată să facă într-o situație dată. Etica sau teoria filosofică a moralei încearcă să răspundă la întrebarea ce este binele și răul, având ca scop oferirea de consistență convingerilor noastre morale, precum și corelarea lor cu principii universale din care ar deriva valabilitatea lor ca reguli ce ghidează conduita. Problematika binelui, a moralei, este prezentă de la începuturile filosofiei. Socrate se întreba ce este bine și ce este rău, vorbind despre adevărul moral. Omul bun este omul înțelept. Astfel, apare corelația dintre cunoaștere și moralitate. Cel mai mare bine este cunoașterea și cel mai mare rău, ignoranța. Aristotel, vorbind despre fericire (eudaimonia), ca țintă a vieții, consideră că aceasta ar consta tocmai în activitatea cugetării, în contemplarea adevărului. Locke susține posibilitatea întemeierii moralei ca știință, care se poate fundamenta pe două premise: existența lui Dumnezeu și ideea de om ca ființă rațională. Pentru Nietzsche, idealurile morale lipsite de orice fundament transcendent („Dumnezeu a murit”), sunt judecați de valoare, aprecieri care exprimă atitudinea în fața vieții a celor care le formulează. Kant ne introduce tocmai în sfera moralei, a respectului față de principiile morale, care ne direcționează întreaga noastră existență. Nu este vorba doar despre cunoașterea regulilor conduitei morale, ci despre înțelegerea condițiilor în care este în genere posibilă decizia morală, respectiv, făptuirea morală. Cu privire la cercetătorul științific, acesta constată prezența unei morale, o descrie și o explică prin cauze și efecte, dar acest lucru nu implică și faptul că și-o însușește, că are pentru el o forță imperativă. În schimb, atunci când Kant declară că o valoare morală cere supunere, că trebuie să i te conformezi independent de rezultate, el exprimă tocmai aspectul imperativ al normei morale, morala ca valoare în sine. Am putea înțelege de aici faptul că, dincolo de a cerceta și explica diversele aspecte ale realității, orice cercetător este chemat să respecte principiile morale, să le cunoască, să le accepte, astfel încât să nu poată acționa altfel decât în virtutea exigențelor morale. Ca urmare, el este liber, dar, mai ales, responsabil în raport cu acțiunile sale.

Conceptele de etică și morală, utilizate adesea cu același conținut, suportă anumite diferențieri privind conotația, sensul și semnificația lor. Homan, 1991 (apud Schneider, 2006), consideră că eticile reprezintă „știința moralității”, iar Neculau (2004) apreciază faptul că etica în cercetare reprezintă un ansamblu de principii și reguli care ghidează munca științifică, atât cu referire la calitatea acesteia, cât și la tratamentul subiecților (p. 67). Vorbind despre

dimensiunile eticii, se pot distinge trei principale categorii de etici (Nino, 1991): metaetici, etici procedurale și etici relaționale. Metaeticile au legatură cu analiza sau logica conceptelor morale implicând explorarea sensului, funcției, naturii și justificarea judecăților normative (Jorgensen, 1971 apud Lamping, 2008). Eticile procedurale ne furnizează cadrul de norme morale care ghidează sau indică ce anume cineva ar fi bine să facă sau nu, în situații particulare, iar eticile relaționale recunosc și valorifică respectul reciproc, demnitatea și legătura între participant și cercetător, și între cercetător și comunitatea în care aceștia trăiesc și muncesc (Israel, Hay, 2006, p. 4). În ultimele decenii, se conturează cu tot mai multă justificare, un domeniu particular al eticii: etica aplicată. Dincolo de impactul masiv al cercetărilor științifice, cu deosebire a descoperirilor din planul medical, ea poate fi și un răspuns la frecventele dispute privind aplicabilitatea teoriilor filosofice. Etica aplicată vizează aspecte practice ale dimensiunii teoretice ale moralei. Probleme de interes: avortul, eutanasierea, drepturile animalelor etc.

ETICA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE. DIMENSIUNI ALE ETICII CERCETĂRII ÎN CADRUL ȘTIINȚELOR SOCIALE

Omul de știință trebuie să se raporteze la consecințele prezente sau viitoare ale muncii sale, să-și asume atât meritele, cu totul îndreptățite, dar și responsabilitatea în raport cu potențialele aspecte distructive ale activității sale. Mai exact, codul etic al cercetătorului este astăzi un element mai mult decât comun, în sensul că există o serie de reglementări internaționale și naționale sub incidența cărora se desfășoară cercetarea științifică din toate domeniile. Codul General de Etică în Cercetarea Științifică (<http://cne.ancs.ro/codul-national-de-etica>) cuprinde reglementări privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltare tehnologică și inovare din unitățile și instituțiile care fac parte din sistemul național de cercetare. În conformitate cu acesta, buna practică în cercetarea științifică presupune: respectarea legii; garantarea libertății în știință, în cercetarea științifică și în învățământ; asumarea responsabilităților (idem). Se impune totodată, evitarea conduitei incorecte sau „relele practici”: fabricarea, falsificarea sau plagiatul în propunerea, efectuarea sau analizarea cercetărilor. Cinstea nu este doar un principiu etic, ci și baza tuturor regulilor ale căror detalii diferă însă în funcție de domeniu, de comportamentul profesional în știință, de buna practică științifică (Pisoschi, Ardelean, 2005, p. 243). Dar, din perspectiva eticii cercetării, au existat perioade în istoria științei în care finalitatea cunoașterii era mai importantă decât cadrul etic al procesului cunoașterii. Astfel, au fost derulate o serie de

experimente controversate în psihologia socială de către Asch (1951) sau Milgram (1963). Subiecții au fost puși, fără a fi corect informați, ba chiar primind instrucțiuni mincinoase, în situații care au alterat cenzura morală a comportamentului, cu efecte negative asupra stării lor psihice. Experimentul lui Milgram (1963) se pare că a încălcat toate exigențele etice: consimământul informat, refuzarea încercărilor de retragere a subiecților, s-au făcut presiuni pentru continuarea experimentului, au fost puternic induși în eroare (apud Malim, 2003) Au fost și probleme legate de confidențialitate: cercetarea a fost înregistrată pe videocasete, care au fost vândute nu doar în SUA, ci și în Marea Britanie (idem).

Consiliul Organizațiilor Internaționale ale Științelor Medicale (CIOMS) a întocmit un ghid internațional de etică pentru cercetarea biomedicală (Pisoschi, Ardelean, 2005, p. 252). Marea parte a direcțiilor precizate în acest document se regăsește și în cadrul cercetărilor din științele socio-umane: justificarea etică și validitatea științifică a cercetării; obținerea consimământului informat; limitările specifice ale riscului în situația în care cercetarea implică persoane incapabile să-și dea consimământul; cercetarea implicând persoane vulnerabile, în special copiii; păstrarea confidențialității etc. Programul Cadru al Comunității Europene pentru Cercetare, Dezvoltare Tehnologică și Activități Demonstrative (al 7-lea), precizează, în art. 3 al Regulamentului de participare, faptul că: „Comisia și participanții trebuie să păstreze confidențialitatea tuturor datelor, cunoștințelor și documentelor care le sunt comunicate ca fiind confidențiale” (idem, p. 259). Aspecte etice se impun în toate etapele cercetării științifice, încă din faza de planificare a acesteia trebuie pusă problema dacă tema cercetării este acceptabilă din punct de vedere etic sau dacă există riscuri de natură etică (Popa, 2016). Participanții vulnerabili (copii), au nevoie de protecție specială în fața riscurilor cercetării (Kodish, 2007, p. 13-15). Aceștia au dreptul de a expecta faptul că datele obținute vor fi tratate cu confidențialitate (Nolen, Vander, Putten, 2007, p. 401-407). Hubert și Wainer (2011, apud Popa, 2016), consideră că a fi etic în desfășurarea unei activități înseamnă să respecti regulile și standardele specifice acelei activități, iar Rosnow și Rosenthal (2011) precizează că analiza și raportarea datelor cercetării trebuie să fie: transparentă, informativă, precisă, corectă, fundamentată. Raportul de cercetare se impune să aibă în vedere aspecte precum: autoratul, referințele bibliografice, plagiatul, publicarea repetată și limitele cercetării (idem).

METODOLOGIA CERCETĂRII

Scopul studiilor este realizarea unei analize a condiției sociale a minorilor din diverse grupuri vulnerabile și extensia fenomenului.

Obiectivele propuse vizează identificarea factorilor cauzali explicativi și elaborarea de soluții și direcții de acțiune în vederea prevenirii și diminuării situațiilor de marginalizare și vulnerabilitate socială.

Metode și tehnici de cercetare. Studiile realizate pe subiecți din județul Arad au presupus utilizarea unor metode și tehnici calitative și cantitative. În analiza calitativă au fost utilizate interviul semistrukturat, studiul de caz, studiul documentelor, metoda narativă. Baza de date a fost întocmită cu sprijinul instituțiilor locale: Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Arad, Inspectoratul Școlar al Județului Arad, Penitenciarul Arad, Inspectoratul de Poliție al Județului Arad.

IPOTEZELE CERCETĂRII

a) Minorii proveniți din familii dezorganizate, din instituții sau cu părinții plecați la muncă în străinătate, se confruntă cu riscuri crescute de manifestări atitudinal-comportamentale negative, de la fenomenul mamelor minore, la devianță sau delincvență;

b) Nivelul de școlarizare al minorilor din grupurile vulnerabile este mai scăzut, o parte abandonează școala sau acumulează un număr mare de absențe nemotivate.

ASPECTE PRIVIND RESPECTAREA CONFIDENȚIALITĂȚII ȘI ANONIMATULUI ÎN CERCETĂRILE DE TIP CALITATIV DIN SOCIOLOGIE. STUDIU DE CAZ PENTRU JUDEȚUL ARAD.

Cercetarea științifică din domeniul sociologiei utilizează metode cantitative și metode calitative, de cele mai multe ori, cele două tipuri de analiză se utilizează concomitent, în funcție de specificul și complexitatea cercetării. În cadrul unei cercetări calitative în sociologie, conceptele de bază care definesc conduita etică a cercetătorului, pot fi considerate (Stănciulescu, 2006, p. 18): protecția subiecților, prin confidențialitate, ceea ce presupune ca informațiile „crude” furnizate de către subiecți să fie cunoscute doar de către operatori și echipa de cercetare, fiind făcute publice doar rezultatele obținute în urma prelucrării lor; anonimatul, în sensul că informațiile „crude” obținute de la subiecți pot fi dezvăluite doar ca fragmente sau pasaje, numele și alte date de identificare ale actorilor sociali participanți nu sunt dezvăluite. Cercetarea de tip calitativ presupune un alt tip de cunoaștere în raport cu cea cantitativă, cu rezultate extrem de utile

privind natura umană, care nu se pot supune unei evaluări „pozitive”. O modalitate de validare a rezultatelor obținute prin analiza calitativă este inter-evaluarea sau triangularea (Silverman, 1993), precum și prin validarea respondentului. Mucchielli (2002) stabilește drept criterii de evaluare a cercetării calitative: acceptare internă, coerență internă, confirmare externă, completitudine, saturație (p. 11). Dacă analiza cantitativă se întemeiază pe demersul deductiv, cea calitativă vizează strategia inductivă, iar orice studiu empiric în științele socio-umane presupune că: este conceput dintr-o perspectivă comprehensivă; obiectul de studiu este abordat în mod deschis și amplu; implică o culegere de date prin metode calitative; prilejuiește analiza calitativă a datelor; se finalizează printr-o povestire sau teorie (idem, p. 55).

Anterior au fost prezentate principiile care direcționează și condiționează realizarea cercetării științifice, în general, precum și cercetarea din sfera socioumanului, printre aspectele imperative se află respectarea confidențialității datelor, informațiilor, și anonimatul în ceea ce privește subiecții participanți la cercetare. Dacă metodele de cercetare nu respectă condițiile de confidențialitate și anonimatul, prin utilizarea lor, se încalcă cerințele unui studiu științific etic. Aș exemplifica, sintetic, modul în care au fost respectate imperativele etice în cazul unor studii calitative privind grupurile vulnerabile: familiile monoparentale, mamele adolescente, minorii cu părinții plecați la muncă în străinătate, elevi cu un comportament deviant sau delincvent, copiii instituționalizați. Cu excepția familiilor monoparentale, unde subiecții au fost adulți, precum și unii părinți, rude sau profesori ai copiilor, participanții au fost minori. De cele mai multe ori, deși concluziile formulate nu au fost optimiste, subiecții nu au avut nicio consecință negativă, anonimatul și confidențialitatea datelor fiind respectate riguros. Realizarea studiilor a necesitat acordul Comisiei de etică a universității și acordul instituțiilor responsabile în raport cu grupurile de minori participanți la cercetări.

O cercetare complexă privind condiția psiho-socială a copiilor de vârstă școlară ai căror părinți au decis plecarea la muncă în străinătate, realizată la nivelul județului Arad, a evidențiat unele consecințe negative asupra copiilor rămași acasă, care pot fi dramatice sau chiar tragice. Baza de date a inclus următoarele aspecte: unitatea școlară, vârsta/clasa, absențe-peste 20 absențe nemotivate, nota scăzută la purtare, elev corigent/repetent, părintele/părinții plecați, țara de destinație a părintelui/părinților, mediul de rezidență, în grija cui a rămas copilul. Prin utilizarea metodelor de analiză, am identificat faptul că, în primul rând, de interes major pentru condiția copilului este persoana în grija căreia a rămas respectivul minor. Cea mai mare parte a copiilor locuiește cu unul dintre părinți, alții sunt în grija bunicii, la rude, încredințați părintelui vitreg. Unii

dintre ei au rămas doar cu fratele sau sora minoră, de vârstă școlară, alții au rămas singuri acasă, în grija vecinilor, în grija prietenilor părinților sau în instituții de protecție socială. În cazul acestor copii, apare absenteismul școlar, au existat situații în care unii elevi au înregistrat peste 250-300 absențe nemotivate, lucru care a condus la scăderea drastică a notei la purtare (note de 4, 5, 6). Cele mai numeroase cazuri de elevi corigenți sau repetenți sunt tocmai cele în care copilul nu a rămas în grija unuia dintre părinți și nici măcar a bunicilor sau a altor rude. Copiii resimt dureros absența părinților, mai ales când este plecată mama. La întrebarea dacă le este dor de mamă, răspunsul „Da” al tuturor copiilor spune mai mult decât am putea noi exprima aici (figura nr. 1). În urma interviurilor se desprinde ideea conform căreia, plecarea părinților afectează negativ situația școlară a elevului, există și efecte pe termen lung, în special cele de natură psihologică, care pot marca profund evoluția copilului ca viitor adult. În cazurile extreme, copilul poate să fie influențat de grupuri de adolescenți care au comportamente antisociale sau delincvente (Oprea, 2010). Respectul față de imperativele etice a determinat ca datele obținute în urma interviului să fie cunoscute doar de către cercetător, identitatea copiilor a fost protejată prin utilizarea inițialelor, uneori modificate, iar accesul la date a fost supus principiului confidențialității, până după prelucrarea lor. Fiind vorba despre minori, chiar despre copii de vârste mici (7-10 ani), a fost solicitat acordul informat al părintelui sau rudelor, directorului unității școlare sau profesorului diriginte. În aceste cazuri, adultul a fost de față pe parcursul realizării interviului. În nicio situație nu s-ar fi putut realiza legătura dintre informațiile din studiu și persoana celui interviuat. Redau câteva dintre aceste cazuri prezente în cadrul cercetării:

Î: *Îți pare rău că părinții sunt plecați de acasă?* R: *...Da, îmi pare rău că au plecat....*(interviu elev clasa a X-a, liceu Arad)

Î: *Îți pare rău că părinții sunt plecați de acasă?* R: *Nu, are acolo altă familie, nu mai vrea să știe de mine...*” (interviu elev clasa a IV-a, școală generală județul Arad)

Î: *Îți pare rău că părinții sunt plecați de acasă?* R: *Nu, pentru că m-au părăsit când eram mic și nu-i mai cunosc, iar ei nu mă iubesc și frații mei sunt la Centru la*”(interviu elev clasa a VII-a, școală generală județul Arad)

„Când a plecat prima dată mama, fetița era micuță, stătea cu mâinile pe gard, iar când am întrebat-o de ce plânge, a spus: pentru că mama a plecat în Italia. După trei ani când mama a venit acasă, fetița nu a mai recunoscut-o...” (interviu bunică, elev 8 ani, școală generală județul Arad) (Oprea, 2010).

Studiul familiilor monoparentale, ca un alt grup social vulnerabil și cu risc de marginalizare socială, a presupus utilizarea metodei interviului

semistructurat și studiul documentelor. Din totalul celor 674 familii monoparentale din județul Arad care au solicitat suport social în anul 2012, 385 erau familii cu un singur copil, 199 cu doi copii, 59 cu 3 copii și 31 de familii cu 4 sau mai mulți copii (www.mmuncii.ro/.../protectie.../149-autoritatea-nationala-pentru-protectia-drepturilor...m, 2016).

Tabloul social pe care-l oferă analiza documentelor este mai mult decât grăitor: M.C., casnică, necăsătorită, fără studii, 31 lei/membru de familie, 4 copii în întreținere, tată necunoscut în toate cazurile; G.A., divorțată, studii generale, nu are loc de muncă, figurează cu tată necunoscut, deci, provine tot dintr-o familie monoparentală; M.M., necăsătorită, fără studii, casnică, persoană cu handicap accentuat, 2 copii în întreținere, 1 copil fiind cu handicap mediu etc. (Oprea, 2014). În prezentarea acestui tablou social am asigurat protejarea identității persoanelor, confidențialitatea datelor, materialul publicat nu a permis stabilirea corelației dintre o persoană anume și aspectele analizate în cadrul studiului.

Extrem de delicată a fost analiza condiției psihosociale a mamelor minore, care sunt asociate, în cea mai mare măsură, cu familia monoparentală, având în vedere faptul că aceste adolescente, cu rare excepții, nu sunt căsătorite cu tatăl copilului lor. Minore fiind, am solicitat, după caz, acordul informat al părinților, al instituțiilor de protecție socială sau al altor instituții cu responsabilitate privind minorele: D.G.A.S.P.C. Arad, ISJ Arad, Centrul Maternal Arad. Și în acest studiu, poate într-o măsură mult mai mare, am protejat identitatea persoanelor și am asigurat confidențialitatea datelor, fetele fiind informate privind scopul interviurilor, faptul că rezultatul cercetării va fi publicat. Am avut chiar surpriza unei deschideri spre a-și spune în mod detaliat, liber, povestea lor de viață, de prea multe ori nu doar tristă, ci extrem de promiscuă: G.L., 15 ani, din mediul urban, Grup Școlar...din Arad, își continuă studiile; R.A.M., 16 ani, Școala generală...județul Arad, mediul urban, abandonează școala în clasa a VIII-a, familia de origine dezorganizată. O altă minoră, mamă a doi copii până la vârsta de 17 ani, unul dintre copii a fost diagnosticat cu insuficiență respiratorie acută și malnutriție protein-calorică, provine dintr-o familie de tip uniune consensuală, minora a abandonat școala după 7 clase gimnaziale. Tatăl copilului minorei este mult mai mare decât aceasta, diagnosticat anterior la Serviciul Neuropsihiatrie cu tulburări de personalitate, cu manifestări histeroide cu mari dificultăți sociale, cu alcoolism acut... Datorită unui astfel de context familial, minora a intrat în sistemul asistării sociale. În realizarea unei analize calitative pe bază de interviu la nivelul mai multor mame adolescente, eleve sau minore care au abandonat școala, precum și de la Centrul Maternal Arad, s-au evidențiat câteva caracteristici, semnificativă fiind atmosfera familială, care, în majoritatea cazurilor a fost apreciată de către minore

ca: „tensionată”, „dezorganizată”, iar relația cu mama ca fiind lipsită de apropiere, nu a favorizat niciun fel de discuție cu caracter intim, mama nu și-a făcut din fiica sa o prietenă. Ca urmare, nu este foarte neobișnuit să aflăm că minorele au fost luate prin surprindere de sarcina neașteptată, în majoritatea cazurilor reacția minorelor a fost de tipul: „Nu mă așteptam”, „Am fost surprinsă”, „Am fost dezamăgită”, „Am fost foarte speriată”, „Am primit vestea foarte rău”. Una dintre minore declară faptul că „...nu mă prea înțeleg cu mama, nu am fost acceptată cu drag, părinții nu stau împreună, au avut relații de concubinaj”. „Nu-mi pare rău, știu că mi-am distrus copilăria, de multe ori voiam să ies cu prietenii, dar nu puteam din cauza copilului...” Unele minore au declarat faptul că nu cunosc nicio metodă contraceptivă, nu au realizat că sunt însărcinate, unele au aflat cu ocazia unui control medical sau au observat, la un moment dat, părinții (Oprea, 2014)

Minorii din mediul penitenciar sunt un grup cu unele caracteristici comportamental-atitudinale specifice, dar și cu un profil psihologic diferit de alte categorii de minori vulnerabili. Ei au încălcat grav nu doar normele de conduită în plan social, general obligatorii, dar au încălcat prevederile legii penale. Aici, confidențialitatea și identitatea persoanei au fost asigurate prin modificarea inițialelor sau renunțarea la a utiliza acest tip de identificare, prin evitarea precizării localității de domiciliu sau a instituțiilor școlare, atunci când minorul a fost reținut în perioada școlarizării. Am fost interesați în mod special de aspectele cu caracter social și atitudinal-comportamental, precum și de tipul de infracțiune săvârșită de către minori. Prezentăm câteva astfel de aspecte, în sinteză, respectiv, condiția minorilor care s-au aflat în Penitenciarul din Arad în perioada anilor 2009-2014: din 34 minori, 3 nu au fost deloc la cursuri, pentru 10 nu este vorba de finalizarea nici măcar a nivelului primar de școlarizare, mare parte dintre minori au finalizat, de fapt, doar 2 sau 3 clase, sau au rămas repetenți ani la rând. Cei mai mulți minori au studii gimnaziale, care sunt, de fapt, 5, 7 clase, rareori 8 clase. Se înregistrează și câteva situații în care minorii au ajuns să urmeze cursurile liceale, dar nefinalizate (clasa a 9-a sau a 10-a), pentru 4 minori traiectoria școlară a fost frântă din cauza infracțiunilor săvârșite, ca urmare, au schimbat locul din bancă, cu cel din centrele de detenție sau penitenciar (figura nr. 2). Tipul de infracțiune săvârșită de către minorii din penitenciar: tâlhărie, furt calificat și 2 cazuri de omor. Pentru 58,34% din cazurile de minori aflați în penitenciar, familia de origine este dezorganizată. Datele publicate nu au permis stabilirea vreunei corelații cu persoana minorului sau identificarea condiției sale sociale (Oprea, 2015).

Copiii instituționalizați constituie unul dintre grupurile vulnerabile și cu risc de marginalizare socială ridicată. Conform Raportului pe anul 2015 al

D.G.A.S.P.C. Arad, pentru 1.439 copii au fost luate măsuri de protecție socială, din cauze multiple: unii copii au fost abandonați de către familie, au fost abuzați, au avut părinții bolnavi, au fost cazuri de părinți decedați, familii sărace, copii părăsiți în spitale, lipsa locuinței a condus la instituționalizarea copilului, părinți decăzuți din drepturile parentale, situații de dizabilitate a părinților, cazuri de părinți care au săvârșit fapte penale, copii cu dizabilități. Nivelul de școlarizare, conform vârstei copiilor, este: preșcolar, primar, gimnazial, liceal, profesional, iar un segment mai restrâns îl reprezintă tinerii de peste 18 ani, care se regăsesc la școli postliceale sau chiar la nivelul studiilor superioare. Dacă ne referim doar la elevii din preuniversitar, pe lângă situațiile de abandon școlar, există cazuri de elevi repetenți, care repetă anul chiar de 2-3 ori, ajungând să depășească vârsta legală, atât la nivel primar, cât și gimnazial (Oprea, 2016). Studiile de caz, necesare cercetării, au fost realizate cu respectarea identității subiecților și confidențialitatea datelor, au urmărit obținerea de informații cu privire la condiția socială a copiilor din instituții: „A.M”., 12 ani, sex: masculin, elev, școală generală, provenit din familie. „A fost abandonat la vârsta de 6 ani, în prezent dezvoltă tulburări de comportament, este introvertit și se integrează greu în grupuri de persoane, părinții erau instabili din punct de vedere financiar și nu își permiteau să-l crească.... își dorește foarte mult să locuiască cu familia sa... Provine dintr-o familie dezorganizată, tatăl său a renunțat la responsabilitatea paternă în favoarea plecării din țară. Minorul a fost diagnosticat cu sindromul ADHD”. „J.P”., 15 ani, sex: feminin, 8 clase. „Copil provenit din familie. A fost abandonată la vârsta de 2 ani.... dată la centru de către mamă, aceasta nu a mai căutat-o apoi o perioadă lungă de timp. Este o fată cu probleme, fiindu-i foarte greu să învețe și să citească, la vârsta de 7 ani a fost diagnosticată cu dislexie, și-a continuat studiile până în clasa a 8-a”. „T.E.” 23 ani, sex: masculin. „A fost părăsit încă de la naștere, nu se cunosc detalii despre părinți. A fost diagnosticat cu întârziere mintală ușoară, este ușor influențabil, fără capacitate de înțelegere...” (idem). Conform principiului responsabilității cercetătorului, anonimul și confidențialitatea au fost asigurate, așa după cum se poate observa din modul în care au fost utilizate datele și informațiile obținute din partea celor care au participat la studiu.

CONCLUZII

Prin prezentarea câtorva cazuri concrete de analiză calitativă efectuată pe mai mulți subiecți, din variate grupuri sociale vulnerabile din județul Arad, am dorit evidențierea faptului că acest tip de metodologie a oferit o reală posibilitate de aprofundare a unor aspecte de detaliu, fiind corelată

și cu ample cercetări cantitative. Interviuurile și studiile de caz, alături de analiza documentelor, au oferit o imagine consistentă cu privire la condiția psiho-socială a acestor categorii de minori, cu risc de marginalizare socială. Dorința de a oferi un tablou social amplu, la nivelul județului Arad, care să cuprindă grupurile vulnerabile, a fost în permanență corelată cu respectarea drepturilor omului, în special fiind vorba despre minori, identitatea, viața privată, confidențialitatea informațiilor și acordul conștient, informat și complet, au fost factori de prim ordin pe baza cărora s-au fundamentat cercetările. Modul în care o cercetare științifică este organizată și derulată depinde, în mare măsură, nu doar de corectitudinea și competența științifică, ci și de recunoașterea importanței aspectelor etice, de respectarea acestora pe întregul parcurs științific.

Biografie

Maria OPREA este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Științe Socio-Umane și Educație Fizică și Sport, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Departamentul de Științe Psiho-Socio-Umane. Predă cursuri de *Psihologie socială, Sociologie, Sociologia devianței, Consiliere și orientare școlară*. A absolvit cursurile Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, în anul 1977. Este doctor în sociologie din anul 2010. Are preocupări privind cercetarea grupurilor vulnerabile din județul Arad, precum elevii cu părinții plecați la muncă în străinătate, familiile monoparentale, mamele adolescente, delincvența juvenilă. A publicat cărți, o serie de studii și articole în reviste de specialitate sau în volume colective. Printre acestea, amintim: „*Actualitatea teoriilor sociologice ale educației*”, 2007, „*Excluziunea școlară și consecințele sale asupra procesului de integrare socială a copilului*”, 2008, „*100 de întrebări din domeniul filosofiei*”, 2009, „*Aspecte privind integrarea școlară a elevilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate*”, în vol. Școală, cultură, națiune, 2010, „*International Migration and the Vulnerability of Certain Social Groups*”, în Science and Humanism in the Knowledge Society, 2013, *Grupuri vulnerabile: familia monoparentală și mamele adolescente*-studiu de caz pentru județul Arad, 2014, „Vasile Goldiș” University Press, *Devianță socială și delincvență juvenilă*-cazul județului Arad, 2015, „Vasile Goldiș” University Press.

BIBLIOGRAFIE

[1] Asch, S. E., (1951), Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgements, in H. Guetzkow (ed.) *Groups, Leaderships and Men* (Pittsburg, Pa: Carnegie Press

- [2] Israel, M., Hay, I., (2006). *Research Ethics for Social Scientists: Between Ethical Conduct and Regulatory Compliance*. Sage Publications
- [3] Kodish, E., (2007), *Ethics and Research with Children: A Case-based Approach*, Oxford: University Press US
- [4] Lamping, M., (2008), *Aspecte etice în cercetarea socioumană-principiul respectului față de participant*[Ethical Aspects in Sociuman Research - The Principle of Respect for the Participant], *Revista de Cercetare în Științele Educației*, Timisoara: <http://www.rcsedu.info>, accesat iunie 10, 2017.
- [5] Malim, T., (2003), *Psihologie socială*, [Social Psychology], București: Editura Tehnică
- [6] Milgram, S., (1963), The behavioural study of obedience, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-8
- [7] Nino, C., (1991), *The Ethics of Human Rights*, Oxford: Clarendon (Spanish original: *Etica y derechos humanos. Un ensayo de fundamentacion*, Buenos Aires: Astrea (1989)
- [8] Nolen, A., Vander J. Putten, (2007), *Action Research in Education: Addressing Gaps in Ethical Principles and Practices*. Educational Researcher. vol.36. nr. 7. Sage Publications
- [9] Mucchielli, A., (coord), (2002), *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*, [Dictionary of Qualitative Methods in Human and Social Sciences], Iași: Polirom
- [10] Neculau, A., (coord). (2004), *Manual de psihologie socială*, [Manual of Social Psychology], Iași: Polirom
- [11] Oprea, M., (2010), *Aspecte privind integrarea școlară a elevilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate*, în „*Școală, Cultură, Națiune, Omagiu dascălului și cărturarului, profesor universitar dr. emerit Vasile Popeangă*”, [Aspects regarding the school integration of pupils whose parents are going to work abroad", in "School, Culture, Nation, Honor of the Teacher and Scholar, Professor Vasile Popeangă"], Arad: Ed. Nigredo, pp. 338-262, accesat mai 14, 2017
- [12] Oprea, M., (2014), *Grupuri vulnerabile: familia monoparentală și mamele adolescente, studiu de caz pentru județul Arad*, [Vulnerable groups: single parents and teenage mothers, case study for Arad County], Arad: „Vasile Goldiș” University Press
- [13] Oprea, M., (2015), *Devianță socială și delincvență juvenilă, studiu de caz pentru județul Arad*, [Social deviance and juvenile delinquency, case study for Arad County], Arad: „Vasile Goldiș” University Press
- [14] Oprea, M., (2016), *Vulnerability and social concern: the condition of children in institutions, case of Arad county*,

- Iași:<http://mi.bxb.ro/management-intercultural-vol-xviii-nr-372016/>, accesat iunie 10, 2017
- [15] Pisoschi, A., Ardelean, A., (2005), *Introducere în metodologia cercetării științifice*, [Introduction to the methodology of scientific research], Arad: Vasile Goldiș University Press
- [16] Popa, M., (2016), *Metodologia cercetării. Criterii de evaluare a articolelor științifice și etica cercetării*, [Methodology of research. Criteria for the evaluation of scientific articles and ethics of research], www.apio.ro/upload/mc12_eval_etica_cercet.pdf, accesat iunie 10, 2017
- [17] Rosnow, R. L., & Rosenthal, R. (2011). Ethical Principles in Data Analysis: An Overview. In A. T. Panter & S. K. Sterba (Eds.), *Handbook of ethics in quantitative methodology* (pp. 38-60). New York: Routledge
- [18] Schneider, J., (2006), *Professional Codes of Ethics- Their Role and Implications for International Research*. Journal of Contemporary Criminal Justice. vol. 22.nr. 2. Sage Publications
- [19] Silverman, D., (1993), *Interpreting Qualitative Data*: London, Sage
- [20] Stănciulescu, E., (2005-2006), *Metode calitative*, Suport de curs I, [Qualitative methods, Course I support] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr.../Stiinte%20ale%20Educatiei%205.2007.pdf, accesat iunie 10, 2017, pp. 18
- [21] ****National Authority for the Protection of Children's Rights and Adoption*, 2016, www.mmuncii.ro/.../protectie.../149-autoritata-nationala-pentru-protectia-drepturilor...m, accesat iunie 2017
- [22] ***<http://cne.ancs.ro/codul-national-de-etica/>, code-of-ethics-national, accesat iunie 15, 2017
- [23] ***D.G.A.S.P.C. Arad, 2015, www.dgspc-arad.ro/, accesat iunie 2017

ANEXE

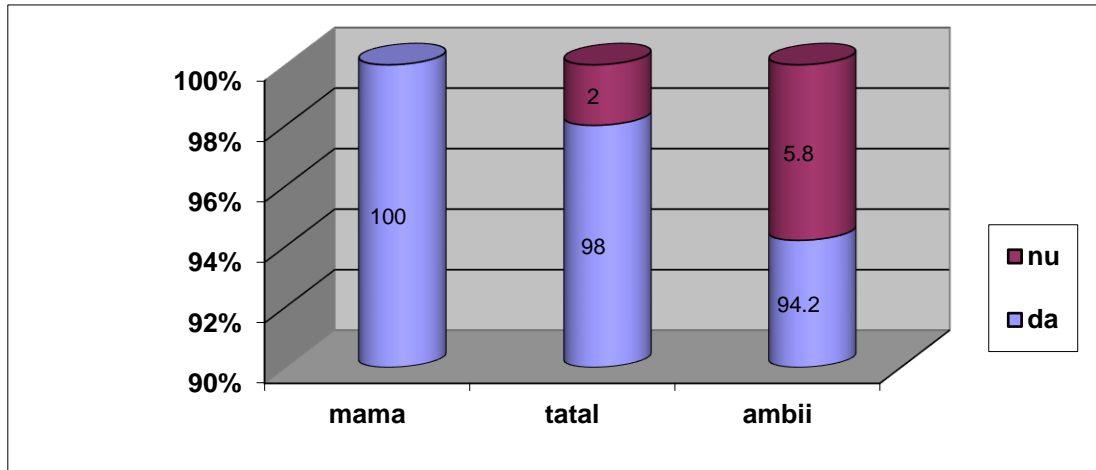

Figura nr. 1. Percepția afectivă a copilului în raport cu părintele plecat: le este dor de părinți?

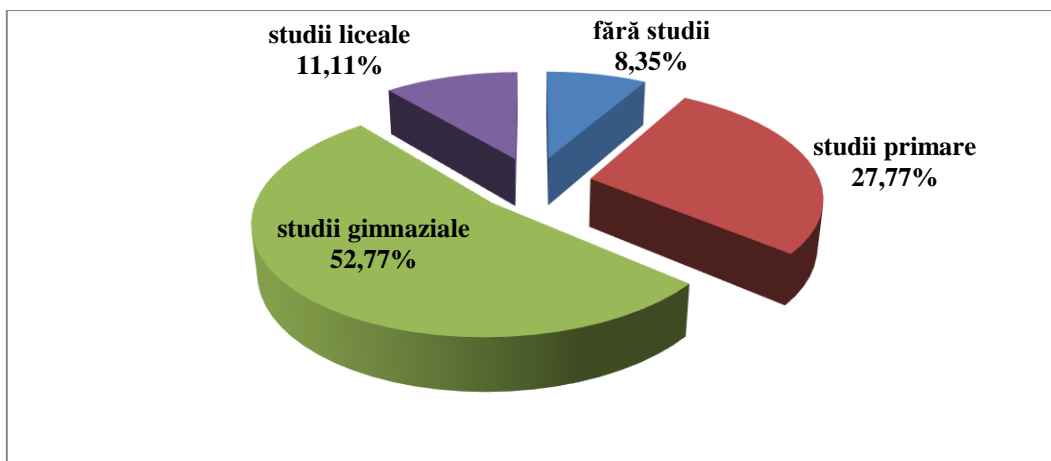

Figura nr. 2. Nivelul de școlarizare a minorilor din penitenciar